

PROBLEME RIDICATE DE SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN OLTENIA (1949-1951)

DE

D. BERCIU

Săpăturile arheologice planificate de către Academia Republicii Populare Române în Oltenia și efectuate aici în anii 1949, 1950 și 1951 au avut ca temă principală cercetarea așezărilor și cimitirelor societății primitive din provincia din dreapta Oltului. Ele au reușit să rezolve unele probleme mai vechi, dar au pus și o serie întreagă de probleme noi, mai ales că atari cercetări au îmbrățișat un răstimp considerabil, și anume din paleoliticul mijlociu (mousterian) pînă în plină epocă feudală¹.

O problemă de caracter mai larg, care a preocupat în ultimii cinci ani toate colectivele șantierelor arheologice de la noi, a fost aceea a începuturilor culturilor neolitice de pe teritoriul țării noastre, a dezvoltării vieții neolitice în etapele premergătoare neoliticului deplin format și problema legăturilor de geneză și de altă natură cu grupările tribale vecine sau mai îndepărtate. În lămurirea acestei probleme, cercetările din Oltenia au putut aduce o documentare concretă asupra istoriei triburilor din perioada de formare a unei vieți cu adevărat stabilă, de cultivatori primitivi și crescători de animale domestice. A fost descoperit astfel complexul de cultură tribală numit Verbicioara I, care cuprinde de asemenea și aspectul cultural-istoric de pe dealul de la Cleanov, în care prezența numeroaselor unelte microlitice dovedește o continuare a vânătoarei ca formă încă dominantă a economiei, care era una din particularitățile producției perioadei mesolitice. Atari unelte microlitice, dintre care nu toate au un caracter hotărît mesolitic, se găsesc în întreg complexul Verbicioara I și în prima etapă a culturii Sălcuța. Elementele vechi dispar însă treptat, ele fiind înlocuite cu forme noi de producție, tipice epocii neolitice.

Dar complexul Verbicioara I nu reprezintă cea mai veche cultură neolitică din Oltenia. Ea s-a dezvoltat pe baza unui complex cultural mai vechi, local, dar cu o răspîndire generală balcanică, pe care specialiștii îl numesc Criș-Starčevo. Răspîndirea unor elemente ale acestei străvechi culturi neolitice fusese semnalată în Oltenia², iar săpăturile au dat materialul care documentează prezența fondului

¹ Vezi rapoartele preliminară, în « S.C.I.V. », I, 1950, nr. 1, p. 103-107; II, 1951, nr. 1, p. 232-242; III, 1952, p. 141-189.

² I. Nestor, Probleme noi în legătură cu neoliticul din R.P.R., în « S.C.I.V. », I, 1950, nr. 2, p. 213-214.

unei astfel de culturi cu un conținut neunitar ca aspect al complexului din stratul I de la Verbicioara și din alte așezări. La acest fond s-au adăugat tradițiile de caracter general liniar-ceramic, precum și influența sud-estică, manifestată în ceramică, în special prin tehnica ornamentului în canelură plisată, carre, în părțile de sud și de sud-est ale țării noastre pare a se fi răspândit prin intermediul purtătorilor culturii materiale Hamangia (Baia), recent descoperită în Dobrogea (1952).

Dacă cercetările din 1949—1951 au putut defini conținutul culturii Verbicioara I și au arătat că ea se dezvoltă în general paralel cu culturile Vădăstra I, Bolintineanu-Giulești, Hamangia (Baia), cu aspectul similar din Banat (Ósszentiván VIII) și Vinča A din regiunea Dunării mijlocii, ele au lăsat încă deschisă problema răspândirii acestei culturi în Oltenia, pe aceea a posibilității unei dezvoltări genetice pe baza acesteia, și a fondului tipic Vinča A, a complexului Turdaș-Rast din Oltenia, precum și problema contribuției sale la formarea culturii Sălcuța. De asemenea, rezultatele de la Cleanov (Dealul Fiera) — unde se crezuse atîta vreme că avem de-a face cu o cultură mesolitică — au lăsat încă deschisă și problema mesoliticului din Oltenia, al cărui cadru geografic s-a restrîns prin eliminarea punctului de la Cleanov. Totuși, precizarea unui puternic fond mesolítico-microlitic în culturile etapelor vechi ale neoliticului de la noi, deschide, mai mult decît în alte părți ale țării noastre, posibilitatea prezentei unei culturi mesolitice în Oltenia.

O problemă pe care au ridicat-o săpăturile din Oltenia, și care are pentru noi și o importanță teoretică, metodologică, este aceea a periodizării culturii Sălcuța. Această cultură reflectă, începînd dintr-o anumită fază a dezvoltării sale, o diferențiere teritorială a marelui complex Gumelnița din Muntenia, Dobrogea și în parte din sudul Moldovei, precum și o diferențiere tribală în mijlocul masei mari a triburilor neo-eneolitice de pe teritoriul de azi al țării noastre. Ea este cultura reprezentativă a neoliticului mijlociu și tîrziu din Oltenia și dovedește raporturile complexe ce au existat în acea vreme între triburile din valea Dunării și cele din regiunile învecinate, iar spre sfîrșitul acestei culturi, cu triburile de păstori nomazi veniți din stepele nord-pontice.

Pe baza unor cercetări mai vechi, făcute pe Ostrovul Simian (1933)), se postulase existența a două etape de dezvoltare a culturii Sălcuța¹. Săpăturile din 1949—1951, cu deosebire cele efectuate pe Piscul Cornișorului de la Sălcuța², au dat, nu numai un bogat și variat material arheologic, dar au permis și observații stratigrafice și stilistico-tipologice, care au îngăduit stabilirea unei periodizări mai complete, prin care să se scoată în lumină și ideea unității procesului istoric ce s-a desfășurat în epoca dezvoltării și apoi a dispariției culturii Sălcuța. Evident că această periodizare va trebui îmbunătățită prin noi cercetări, care să țină seama și de dezvoltarea sincronă a acestei culturi cu celelalte complexe. Atunci se vor putea preciza mai clar raporturile dintre cultura Sălcuța și Gumelnița, precum și căile de dezvoltare proprie a fiecăreia.

Triburile culturii Sălcuța ocupă un loc important în dezvoltarea procesului istoric general ce s-a petrecut pe teritoriul Olteniei în a doua jumătate a mileniului al III-lea î.e.n. și în primele trei secole ale mileniului următor. Cele patru perioade mari de dezvoltare notate cu Sălcuța A (I), Sălcuța B (II), Sălcuța

¹ D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, 1939, p. 71—72.

² Raportul general al săpăturilor de la Sălcuța va cuprinde date amănunțite asupra materialului arheologic și observații din timpul săpăturilor.

C (III) și Sălcuța D (IV)¹, oglindesc schimbările ce au avut loc în câmpul forțelor de producție, în bază și în suprastructură. În legătură cu perfecționarea uneltelor vechi și inventarea altora noi, cu îmbunătățirea cultivării plantelor și creșterea animalelor, cu perfecționarea tehnicii construirii locuințelor, cu apariția unor reprezentări plastice noi («sceptrul» zoomorf, de pildă), membrii comunității de pe Piscul Cornișorului au ajuns să realizeze noi invenții, să-și înmulțească în mod progresiv cunoștințele, să-și dezvolte intelectul în urma acestor invenții și descoperiri acumulate în timpul experiențelor în producție, să creeze noi raporturi — mereu mai favorabile omului — față de natură și, ceea ce este de asemenea foarte important, să îmbogățească în mod permanent limba tribală. Ca să înțelegem just teza stalinistă asupra dezvoltării istorice a limbii: «de la limbile gentilice la limbile triburilor, de la limbile triburilor la limbile popoarelor»², — trebuie să avem în vedere că în sinul comunităților gentilice și tribale au apărut tot mereu unelte noi și că odată cu apariția acestora trebuia să ia naștere și cuvântul nou care indica noua unealtă, precum și cuvântul nou care arăta actul de producție legat de unealtă. În felul acesta, pe bază de material documentar arheologic, se poate spune că istoria dezvoltării uneltelor de muncă din epoca orânduirii comunei primitive este istoria completării vocabularului limbilor gentilice și apoi al limbilor tribale. Arheologia poate fixa în timp și teritorial apariția și răspândirea uneltelor noi.

De pildă, studierea uneltelor din așezarea neolitică de la Sălcuța ne-a dat prilejul să cunoaștem, nu numai tehnica, morfologia și funcțiunea uneltelor, dar să surprindem și momentul când a apărut sau a dispărut o anumită unealtă, precum și toată gama transformărilor succesive prin care a trecut o asemenea unealtă în procesul muncii. S-a constatat că acele unelte mărunte numite microlite dispar aproape cu totul atunci când forma extensivă a economiei primitive — care condiționase caracterul izolat și fărâmițat al populației străvechi din mesolitic și parțial din neoliticul vechi, este înlocuită cu o formă de economie specific sedentară, corespunzătoare unei organizări tribale mai închegate, când se generalizează noile unelte șlefuite, făcute din diferite roci, ceea ce a mărit posibilitatea sporirii numărului uneltelor.

Elementele sau indiciile materiale care caracterizează diferitele etape ale culturii Sălcuța, cum sînt unelte, tipul de locuință, reprezentările antropomorfe și zoomorfe și altele, dar mai ales ceramica, au avut un ritm deosebit în dezvoltarea lor. Vasele de lut sînt însă singurele care s-au dezvoltat într-un ritm mult mai viu. De aceea, în ceramică s-au imprimat într-un chip mai adînc și deci mai clar toate schimbările de la o etapă la alta. Noi r.u. avem deocamdată posibilitatea de a preciza cu aceeași certitudine pentru fiecare etapă sau chiar perioadă mai mare toate particularitățile fiecărei grupe de obiecte în parte. Totuși, observațiile tipologice, îmbinate cu cele stratigrafice și cu concluziile scoase din analiza istorică a materialului asupra bazei și suprastructurii ne dau mersul progresiv al acestei culturi tribale în cei aproximativ 700 de ani de dezvoltare a sa.

Analiza tehnologică a vaselor de lut a dovedit că în prima etapă se și părăsise procedeul amestecului cu pleavă și paie tocate în lut, pe care îl foloseau aglomerările gentilico-tribale din prima etapă a neoliticului vechi. De data aceasta se descoperise argila cea mai potrivită pentru modelarea vaselor și se găsisse

¹ Pentru a avea o terminologie unitară pe întreaga țară, folosim de data aceasta denumirile noi, notate cu litere, în locul celor cu numere romane.

² I. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*. Ed. pentru literatura politică, 1953, p. 11.

un degresant, cum era nisipul fin. Prepararea pastei, modelarea formelor de wase, tratarea suprafeței vasului, tehnica ornamentării, toate acestea s-au îmbunătățit în decursul celor patru etape amintite. În ultima etapă se constată însă și o decădere în prelucrarea vaselor, dar aceasta stă în legătură cu o serie întregă de factori, despre care va fi vorba mai jos.

Pe măsura dezvoltării uneltelor șlefuite și apariției celor de cupru, cum sînt, de pildă, cele două topoare-pene descoperite într-o locuință din perioada Sălcuța C, se realizează un progres însemnat în domeniul construirii locuințelor. În ultima etapă a perioadei mijlocii (Sălcuța B 3=II c) și în perioada târzie (C = III) s-au construit locuințe mai spațioase și solide, a căror răspindire dovedește un nivel mai înalt de dezvoltare a forțelor de producție, pe care triburile sălcuțene îl ating abia într-o fază mai târzie.

Privind cultura Sălcuța în totalitatea ei, observăm că întregul mod de procurare a mijloacelor de existență s-a transformat mereu, după cum în însuși modul de producție al formațiunii social-economice primitive se petreceau în acea vreme schimbări însemnate.

Cultivarea primitivă a plantelor pe bază de săpăligă era mijlocul principal de procurare a hranei. Caracterul agricol al culturii tribale Sălcuța se menține ca trăsătură dominantă în primele trei perioade, dar își pierde locul în ultima perioadă, cînd în cîmpul forțelor de producție au intervenit elemente noi, legate direct de creșterea vitelor în turmă. Unealta cea mai răspîdită era săpăliga din corn de cerb. Cel mai mare număr al acestora îl întîlnim în perioada mijlocie, cînd se răspîdesc și cele mai multe rîșnițe de mînă, mai bine lucrate și mai mari, care reprezintă un real progres față de rîșnițele mici și în general mai sporadice din perioada timpurie. Prezența rîșnițelor mici în perioada Sălcuța A, ca și în cultura Verbicioara I și în toate complexurile neoliticului vechi, constituie o particularitate a acelor culturi și își are o explicație istorică: stadiul lucrării pămîntului se găsea încă la un nivel foarte scăzut, iar produsele «grădinăritului» cu săpăliga erau destul de restrînse, ele neputînd în acea vreme îndeplini toate nevoile de hrană ale membrilor gospodăriei gentilico-tribale. Pe de altă parte se știe că atunci nici procedeele de prelucrare a pietrei nu erau prea dezvoltate.

Perfecționarea uneltelor folosite în cultivarea plantelor a avut urmări imediate în îmbunătățirea metodelor lucrării pămîntului, fapt care a adus după sine o sporire a productivității muncii. Fenomenele constatate în etapa de maximă dezvoltare a culturii Sălcuța (etapa B3) oglindesc în modul cel mai pregnant caracterul agricol al culturii tribale, de care este vorba aici. Etapa aceasta corespunde, din punct de vedere social, treptei celei mai înalte a dezvoltării matriarhatului. În această vreme se întîlnesc și rezerve mai mari de hrană care nu se limitau numai la păstrarea boabelor de grîu (*Triticum vulgare*), ci și la păstrarea cărnii, a scoicilor și a altor alimente. În acest scop erau folosite vasele mari de lut, în care de fapt se păstra și apa de băut. Într-o locuință de la Sălcuța (locuința nr. 11) s-a descoperit și un mic depozit de ghindă. Analiza făcută de către Institutul de cercetări forestiere a arătat că în etapa de sfîrșit a perioadei mijlocii creștea în împrejurimile așezării de pe Piscul Cornișorului din valea Desnățuiului, stejarul pufos (*Quercus pubescens* Willd.), o specie care trăiește în clima caldă, și a cărei arie de răspîndire este azi mai restrînsă din cauza schimbării condițiilor climatice.

Vorbînd despre cultivarea plantelor și de caracterul predominant agricol al economiei triburilor cu cultură Sălcuța din primele trei perioade ale acesteia,

nu trebuie să pierdem din vedere că din cauza primitivității uneltelor de producție, cultivarea plantelor nu se putea realiza în acel timp decât de către întreaga colectivitate, care era de fapt o comunitate de familii înrudite și care ducea o gospodărie colectivă. Producția colectivă era realizată de întregul grup social al așezărilor sălcuțene. «Ogoarele» primitive, iazurile, izvoarele cu apă potabilă, pădurea erau proprietatea întregii comunități. În lupta împotriva pădurii, în pregătirea terenului și săparea lui, în «defrișarea» pădurii cu unelte sau prin incendiu, se depunea un efort colectiv, pe care îl surprindem mai clar în fenomenele perioadei mijlocii. Scopul producției colective urmărea satisfacerea nevoilor materiale imediate și de cult. De fapt aceasta era lumea economică fundamentală, care acționa în societatea primitivă și care oglindește esența relațiilor de producție comunitare.

În timpul dezvoltării istorice a culturii Sălcuța propriu-zise (fără perioada D), când formațiunea social-economică primitivă se găsea încă în ascensiune, a existat o concordanță deplină între forțele de producție și relațiile de producție primitive. În epoca aceea, relațiile de producție corespundeau caracterului, stării forțelor de producție. Către sfârșitul culturii Sălcuța însă, în perioada ultimă a sa (D), când se produsese într-adevăr o reală dezvoltare a forțelor de producție, conflictul dintre relațiile de producție și caracterul forțelor de producție se adâncește și duce, în cele din urmă, la sfărîmarea instituțiilor societății gentilice matriarhale și la instaurarea celor patriarhale. Elemente ale noilor prefaceri își făcuseră de altfel apariția încă din perioada anterioară.

Aceste prefaceri se oglesc nu numai în înmulțirea și perfecționarea uneltelor de tot felul, ceea ce a determinat creșterea producției în ramura respectivă, dar și în schimbarea raporturilor dintre ramurile existente ale economiei. Astfel, după statistica provizorie a materialului osteologic, ieșit din săpăturile din 1951 de la Sălcuța, rezultă că numărul animalelor domestice a crescut în mod consecvent în decursul dezvoltării culturii Sălcuța și că în ultima etapă (D) el a atins procentul cel mai mare. Creșterea animalelor domestice, sub noua sa formă de creștere a vitelor în turmă, împinge cultivarea plantelor pe plan secundar în perioada de trecere către epoca bronzului. Animalul cel mai răspândit, atât în cultura Verbicioara I, cât și în etapă Sălcuța A, era boul domestic. Capra și oaia sînt foarte frecvente în primele etape, dar numai de la sfârșitul perioadei mijlocii ele încep să devină animale predominante.

Aceasta ne arată direcția dezvoltării creșterii vitelor de turmă, al căror rol activ în procesul primei mari diviziuni sociale a muncii l-a arătat Fr. Engels. Din materialul osteologic se degajă observația că, în momentul cînd creșterea vitelor ia un deosebit avînt, determinînd accentuarea procesului trecerii de la matriarhat la patriarhat, caracterul agricol al culturilor locale neo-eneolitice începe să slăbească în favoarea aspectului determinat de creșterea vitelor. Odată cu aceasta se schimbau și vechile raporturi sociale dintre bărbat și femeie.

Torsul, împletitul și țesutul s-au dezvoltat mereu în decursul evoluției culturii Sălcuța. În perioada tîrzie (C) și de sfârșit (D) apar noi forme de greutate de lut de la războiul de țesut și altele în legătură cu răsucirea firelor toarse. Dezvoltarea creșterii vitelor aducea după sine și dezvoltarea țesutului.

În decursul celor patru faze ale dezvoltării lor, comunitățile cu cultură Sălcuța și-au îmbogățit mereu cultura lor materială, al cărei mers progresiv se oglindește în monumentele arheologice descoperite. Creșterea numărului membrilor colectivităților sălcuțene, așa cum o documentează, de pildă, îngrămădirea locuințelor de pe Piscul Cornișorului, a fost un alt factor care a influențat în

mod favorabil dezvoltarea comunităților tribale. Cert este că în răstimpul culturii Sălcuța, populația a crescut și că ea s-a răspândit pretutindeni în Oltenia, reușind să-și amplifice și relațiile de schimb și de altă natură, nu numai cu triburile de la răsărit de Olt, dar și cu cele de la sudul Dunării și de la vest de Carpați, iar apoi cu cele din stepele nord-pontice.

În ceea ce privește organizarea socială, se poate spune că triburile sălcuțene se găseau în matriarhat, și anume, în perioada sa dezvoltată. Caracterul agricol al unei economii bazate pe «grădinăritul» cu săpăliga, cât și viața sedentară, legată secole în șir de aceeași așezare au fost totdeauna factori care au creat condițiile cele mai prielnice dezvoltării matriarhatului¹. În această privință, săpăturile din 1949—1951 de la Verbicioara și Sălcuța au fost concludente. Dacă în perioada mai veche mai dăinuiau unele forme ale organizării matriarhale timpurii, începînd cu perioada mijlocie forma de căsătorie-pereche domina (vezi locuințele mici de pe Piscul Cornișorului), rolul social și economic al femeii a crescut datorită dezvoltării cultivării plantelor, iar organizarea tribală s-a consolidat. Pe baza datelor etnografice², se poate spune că și triburile sălcuțene au trecut în această vreme a matriarhatului tîrziu de la exogamia duală la exogamia gentilică. Poate că unele diferențieri sesizabile în ceramica Sălcuța din fazele B și C, care nu sînt încă studiate, ar putea să stea în legătură cu acest fapt. Prezența unei organizări tribale mai strînse se poate vedea nu numai în gruparea locuințelor, fenomen ce contrastează cu risipirea celor din neoliticul vechi — dar și în sistemul de apărare a așezării comune, în perioada mijlocie, compus fie numai din șanțuri, fie combinat din șanțuri și valuri de pămînt. Or, răspîndirea unui atare sistem, care presupune existența unei discipline și a unei reglementări sociale potrivit intereselor întregii comunități, corespunde unui stadiu mai înaintat al organizării tribale, unei cimentări mai puternice a ginților în cadrul tribului, cerut și de luptele intertribale, care se intensifică cu cît ne apropiem de începutul epocii bronzului.

În cursul istoriei triburilor purtătoare ale culturii Sălcuța din Oltenia, gînta matriarhală trăiește ultimele vremuri ale sale. Transformarea ei are loc în perioada de sfîrșit a acestei culturi, în cadrul general al schimbărilor petrecute în perioada de trecere de la neolitic la bronz și respectiv odată cu prima mare diviziune socială a muncii. Aceste evenimente se petreceau înainte de sfîrșitul secolului al XVIII-lea î.e.n. și ele aveau loc concomitent sau poate cu foarte mici diferențe de timp și de ritm, în toate celelalte complexe (Gumelnița D, Cucuteni D, Gorodsk-Usatovo, faza sincronă din Transilvania).

În vremea aceasta pătrund pe teritoriul Olteniei grupări de păstori nomazi veniți dinspre stepele nord-pontice. Aceasta a fost una din migrațiile primitive care a avut urmări importante asupra triburilor băștinașe. În perioada pătrunderii triburilor de păstori nomazi, procesul de fărîmîtare, împrăștiere și încrucișare dintre triburi s-a accentuat. Păstorii se deplasau mai ușor și acest fapt activa influența reciprocă dintre triburi, contribuind la îmbogățirea culturii lor materiale și a limbii tribale. În afară de prezența înmormîntărilor cu ocră roșu în Oltenia și din alte părți ale țării noastre, care sînt atribuite în mod cert populației de păstori pătrunși aici din stepele nord-pontice, în săpăturile din ultimii ani s-au descoperit în Moldova așezări cu cultură Usatovo legată de aceste triburi. Elemente ale unei atare culturi s-au găsit și la Cernavoda, iar în aspectul cultural al fazei

¹ M. O Kosven, O periodizării pervobitnoi istorii, în « Sovetskaia Etnografia », 1952, nr. 37.

² Ibidem.

Sălcuța D din Oltenia, elementele de caracter răsăritean sînt foarte puternice. Unele dintre ele apăruseră încă din etapa Sălcuța C. O dovadă foarte interesantă a raporturilor dintre triburile băștinașe și cele nord-pontice o constituie și binecunoscutul «sceptru» de piatră dură descoperit în așezarea de pe Piscul Cornișorului în 1920, care a atras în chip deosebit atenția arheologilor romîni și străini, ca și exemplarele similare de la Fedeleșeni și Casimcea. După părerea actuală generală, se știe că aceste «sceptre» zoomorfe reprezintă capul unui cal și că ele erau înmănușate, fie într-o coadă de sceptru, ca semn distinctiv al unui șef de gîntă sau trib, fie la mînerul unui obiect, care avea, fără îndoială, o destinație importantă în viața aglomerărilor tribale de atunci. Obiectul despre care este vorba a fost găsit la adîncimea de 0,40 m. Săpăturile din anul 1951 au precizat că pînă la adîncimea de 0,50—0,75 m întîlnim un strat de cultură corespunzătoare etapei de sfîrșit a culturii Sălcuța (Sălcuța D). Prin aceasta s-a adus o contribuție importantă la problema datării relative a «sceptrului» de la Sălcuța, cît și a întregii serii de obiecte similare.

Arheologul sovietic A. A. Iessen a publicat în 1952 un interesant studiu asupra problemei relațiilor Caucazului de nord cu regiunile dinspre vest¹. În acest studiu se reia discuția asupra figurinelor de la Sălcuța și Fedeleșeni, pe baza piesei asemănătoare găsită în 1928 la Terekli Mekteb în stepa Karanogai, în regiunea Grosnensk a Caucazului de nord. Piesa este publicată acum pentru prima dată și ea aruncă o lumină nouă asupra originii exemplarelor de la noi, constituind o documentare arheologică prețioasă și unică pînă în prezent pentru dovedirea unor relații directe dintre populația stepelor și triburile străvechi de pe teritoriul R.P.R., care se manifestă și în domeniul fenomenelor suprastructurale, figurinele acestea fiind elemente de artă corespunzătoare nivelului dezvoltării social-economice a populației celor două regiuni, din epoca respectivă, după cum subliniază și A. A. Iessen. Arheologul sovietic a datat figurina de la Terekli Mekteb — care este o descoperire izolată — pe baza celor de la Sălcuța și Fedeleșeni și a complexelor cărora se știa că aparțin, între anii 2600—1400 î.e.n. Determinarea stratigrafică de la Sălcuța și definirea ultimei faze a culturii Sălcuța, căreia i se poate atribui figurina din așezarea de pe Piscul Cornișorului, ne îndreptățește să restrîngem datarea la primele trei secole ale mileniului al II-lea î.e.n., poate chiar în secolul al XVIII-lea î.e.n. Cît privește figurina de la Fedeleșeni, sînt în prezent unele îndoieli asupra atribuirii ei mediului Cucuteni A. Arheologul care a săpat la Fedeleșeni Ion Nestor) nu exclude posibilitatea de a asocia figurina cu elementele Usatovo descoperite în așezarea de acolo. Exemplarul de la Casimcea se leagă mai clar de cultura mormintelor cu ocră, obiectele inventarului — ele înșile — purtînd urme de ocră roșu. Împreună cu «sceptrul» de acolo s-au găsit vîrfuri triunghiulare de sulite din silex, similare celor din stratul Sălcuța D și celor tîrzii gumelnițene.

Ținînd seama de aceste observații, se poate conchide că figurinele «sceptre» de la Sălcuța, Casimcea și Fedeleșeni fac parte din inventarul complexelor cultural-istorice Sălcuța D — Gumelnița D — Cucuteni D (Usatovo-Gorodsk) ale neoliticului nostru tîrziu și sînt contemporane cu exemplarul de la Terekli Mekteb, care provine probabil din morminte ale populației de păstori nomazi. Ele stau în legătură nu numai cu raporturile culturale amintite, dar și cu momentul

¹ A. A. Iessen, K voprosu o drevnih sveazeah severnogo Kavkaza s zapadom, în «Kratkie Soobșceniiia», 1952, XLVI, p. 48—53; vezi discuția mai amplă în cuprinsul acestei reviste.

istoric al pătrunderii grupurilor de păstori nomazi pe teritoriul triburilor locale și cu procesul de amestec și încrucișare dintre ele.

Odată cu pătrunderea triburilor de păstori a însemnat că pe teritoriul triburilor cu cultură Sălcuța — ca și în Muntenia, Dobrogea și Moldova — au început să locuiască grupări de populații care nu mai aveau nici un raport de înrudire de sînge cu vechile ginți locale, ceea ce reprezintă, în dezvoltarea istorică generală, un element de progres. Au apărut acum noi forme de relații care făceau o serioasă spărtură în orînduirea comunei primitive. Populația nou venită a reușit — cel puțin pe alocuri, dacă nu pretutindeni — să creeze foarte probabil raporturi de stăpînire și supunere caracteristice robiei patriarhale timpurii. Unele morminte în movile (vezi, de pildă, mormîntul de la Plenița, 1950)) par a indica un atare fenomen. Se știe că în asemenea morminte se găsesc înmormîntări duble, de bărbat și femeie, care reflectă lupta relațiilor noi cu vechile relații matriarhale.

Este de presupus că, încă din această epocă imediat premergătoare bronzului, să se fi pus premisele grupării populației, nu numai după gradul de înrudire, ci și după principiul teritoriului — al teritorialității — de care trebuie să ținem seama în apariția și dezvoltarea uniunilor de triburi din epocile ulterioare. Pătrunderea triburilor de păstori a contribuit la îmbogățirea limbii tribale și a cunoștințelor tehnice.

Fapt important este — și săpăturile din Oltenia au arătat-o, e drept, pe plan mai restrîns din punct de vedere teritorial — că triburile de păstori au avut un rol activ în formarea noilor culturi ale epocii bronzului și în ridicarea pe o treaptă superioară a întregului proces de dezvoltare a triburilor locale în primele secole ale mileniului al II-lea î.e.n. Transformările adînci au loc pe fondul autohton. Azi se vede clar cum dezvoltarea mai departe a culturii Sălcuța s-a făcut, nu prin distrugerea acesteia și apariția violentă a unei noi culturi adusă din afară (de o populație « nordică » (respectiv « nord-indogermanică »), așa cum s-a susținut greșit de unii arheologi și de noi înșine. Descoperirile recente din Oltenia și din restul țării noastre dovedesc netemeinicia unei atari păreri. În conținutul culturii Sălcuța tîrzii este sesizată tocmai calea dezvoltării și perfecționării elementelor principale ale acestei culturi și prezența elementelor răsăritene active, care subliniază și mai mult procesul de transformare a acestei culturi într-o nouă cultură.

Potrivit cu schimbările petrecute în orînduirea economică a triburilor cu cultură Sălcuța în decursul celor patru perioade principale ale dezvoltării lor progresive, au avut loc și schimbări serioase în suprastructura acelor triburi. Descoperirile arheologice ne-au arătat în mod concret că forțele de producție s-au dezvoltat mereu, că au apărut noi unelte de producție, că s-au perfecționat meinetat cele vechi, că au fost aduse pe calea schimburilor intertribale alte umelte mai bune (vezi topoarele-pene), că experiența și deprinderea oamenilor în muncă s-au îmbunătățit și, ca urmare, productivitatea muncii a sporit mereu. Prin intermediul bazei, toate aceste schimbări ale forțelor de producție s-au oglindit în formele suprastructurale.

Membrii comunei primitive de pe Piscul Cornișorului — fiindcă acolo exista una dintre numeroasele comune primitive ale epocii neolitice — cît și cei din așezarea de la Verbicioara și-au acumulat mereu cunoștințe noi în domeniul tehnicii, în lucrarea pămîntului, în creșterea vitelor, în vînătoare, pescuit, în arta țesutului, în prepararea și păstrarea alimentelor, în pregătirea îmbrăcămînții și în folosirea obiectelor de podoabă, precum și în artă. Pe baza analizelor tehnico-

logice s-a văzut cum alegerea argilelor plastice și procedeele de frământare și amestec s-au îmbunătățit. De la amestecul cu pleavă din etapa Sălcuța A, unde acest procedeu se întâlnea ca o rămășiță a tehnicii ceramicii din prima etapă a neoliticului vechi din țara noastră, s-a trecut la amestecul cu nisip fin, folosit ca degresant în mod conștient. În etapa tîrzie și cea de sfîrșit, vom găsi în amestecul pastei scoici sfărîmate și micașist, care au același rol. În legătură cu perfecționarea metodelor folosite la vînațoare, oamenii au născocit, într-o etapă mai tîrzie a culturii Sălcuța, acea ingenioasă capcană, a cărei persistență ajunge pînă în zilele noastre în regiunea unde s-au făcut săpăturile și care poartă numele de « tivig », dat de localnici. Tehnica șlefuirii și perforării uneltelor de muncă și a armelor de piatră a cunoscut un progres fără întreruperi. Expertiza făcută de către colectivul de antropologie al Academiei R.P.R. asupra unui fragment de mandibulă descoperit în stratul de cultură Sălcuța de pe Piscul Cornișorului dovedește că oamenii din etapa mijlocie a acestei culturi ajunseseră de asemenea la un nivel înaintat în domeniul cunoștințelor legate de prepararea alimentelor. Majoritatea acestora erau fierte, omul mîncînd puține crudități. Se știe că fierberea alimentelor — ca și frigerea unora dintre ele pe jar — a ușurat considerabil extragerea substanțelor nutritive și dezvoltarea creierului omenesc.

Comunitățile tribale sălcuțene aveau anumite reprezentări religioase, care au evoluat în decursul celor patru perioade. Săpăturile de la Verbicioara și de la Sălcuța au adus date referitoare și la această problemă. În stratul I de la Verbicioara și în stratul aparținînd perioadei timpurii a culturii Sălcuța de pe Piscul Cornișorului, s-au găsit gropi în care fusese așezat cu grijă cite un craniu de taur. Descoperirea aceasta confirmă existența unor practici magice în legătură cu creșterea animalelor domestice. Evident că și alte forme de producție erau însoțite de atari practici. Îndeosebi triburile de crescători de vite și cultivatori recurgeau la vrăjitorie ca mijloc de provocare, pe această cale, a acțiunii favorabile a forțelor naturii, cu scopul de a obține astfel înmulțirea animalelor și a unei recolte mai bune. Magia fecundității și a fertilității făcea parte încă din religie. Se atribuiau animalelor și plantelor puteri mai mari decît omului. Din cauza nivelului redus al forțelor de producție și al cunoștințelor, religia domina atunci mințile oamenilor, ea fiind un reflex fantastic al relațiilor social-economice și al nivelului scăzut al cunoștințelor din acea vreme.

Așezarea unui idol feminin alături de un depozit de greutate de lut de la războiul de țesut, găsit într-o locuință din perioada tîrzie de la Sălcuța, presupune asocierea unei divinități protectoare în unele ramuri de producție, cum era în cazul de față țesutul primitiv.

Frecvența figurinelor feminine de lut și de os în perioada timpurie și mijlocie a culturii Sălcuța oglindește orînduirea matriarhală, care nu se destrămase încă, pe cînd apariția relativ mai tîrzie a figurinelor de bărbați trebuie pusă în legătură cu importanța crescîndă a bărbatului și dispariția treptată a raporturilor matriarhale, pe măsură ce se forma și se consolida orînduirea patriarhală.

Figurinele primitive de la Sălcuța — ca și cele din culturile cealalte ale neoliticului de la noi — cu tot aspectul lor în general rudimentar, oferă totuși un model și o gradare a volumelor, care le imprimă un caracter de opere de artă, în afară de acela de obiecte de cult. Prin natura sa de ordin suprastructural, arta primitivă a jucat și ea un rol important în societatea primitivă, ea exercitînd o influență activă asupra bazei din acea vreme, ajutînd la consolidarea elementelor noi și la dispariția celor vechi. Lupta dintre matriarhat și patriarhat se reflectă, de pildă, în plastica vremii.

Figurinele antropomorfe și zoomorfe de lut, de os și de rocă dură («sceptrul») au unele trăsături realiste destul de puternice, deși, în mentalitatea omului de atunci, ele trebuiau să aibă și un caracter supranatural, care explică de altfel tendința spre schematizare și convenționalism. Arta aceasta primitivă corespunde unui anumit sistem de relații economice. În ea se întruchipează de asemenea și concepțiile estetice, religioase și morale ale societății primitive, care se oglindesc în reprezentările plastice amintite, sub formă de imagini artistice și nu sub formă de noțiuni abstracte. În aceste figurine trebuie să vedem de fapt rezultatul activității gândirii omului în imagini, care a apărut pe o anumită treaptă de dezvoltare.

Cît privește conținutul ideologic exprimat în această plastică primitivă, el nu a rămas același în cursul dezvoltării culturii Sălcuța, ci s-a schimbat în funcție de transformările petrecute în însuși modul de producție al lungii epoci reprezentată de istoria triburilor creatoare ale acestei culturi.

Săpăturile din Oltenia ne-au dat astfel posibilitatea de a stabili, pe baza observațiilor stratigrafice, tipologice, a studiului dezvoltării forțelor de producție, a fenomenelor bazei și suprastructurii, o periodizare care, deși va trebui completată și verificată prin noi cercetări în regiune, indică totuși principalele etape în dezvoltarea celei mai însemnate culturi tribale ale neoliticului Olteniei.

★

La capătul acestei periodizări se află o etapă finală, care, prin conținutul său caracteristic, a pus în mod documentat problema dezvoltării genetice a culturii Coțofeni din Oltenia, pe baza fondului neolitic local, precum și problema prezenței și rolului elementelor răsăritene în formarea culturilor bronzului. Dacă în privința primei probleme, săpăturile din 1949—1951 au putut aduce desigur unele date importante, totuși documentarea noastră suferă încă de lipsuri, atîta vreme cît nu se vor face săpături într-o așezare de tip Coțofeni, pentru definirea clară a conținutului acestei culturi și a întregului proces de formare a unei atari sinteze. Problema culturii Coțofeni este una din problemele principale ale istoriei orînduirii primitive de pe teritoriul țării noastre, întrucît ea se referă la o importantă perioadă de tranziție, care este încă insuficient cunoscută. Tot în cadrul acestei perioade trebuie privită și problema raporturilor dintre triburile cu cultură Coțofeni — considerată ca o cultură de la începutul epocii bronzului de la noi — și populația cu înmormintări cu ocră roșu. Săpăturile de la Plenița și de la Rast au îngăduit formularea a două ipoteze, una susținînd o dezvoltare sincronică a culturii Coțofeni cu grupul mormintelor cu ocră și o alta susținînd o dăinuire a acestui grup și ulterior. Fapt este că inventarul mormintelor de la Verbița dovedește prezența în perioada timpurie a bronzului a unei ceramici care se sprijină pe grupul mormintelor cu ocră din perioada precedentă, oferind de asemenea legături complexe cu cultura Glina III și seria culturilor bronzului timpurii de la noi.

Că trecerea de la neolitic la bronz s-a făcut în provincia din dreapta Oltului — de altfel ca și în restul teritoriului patriei noastre — fără întreruperi, pe baza legilor interne ale dezvoltării autohtone a triburilor indigene, ne-o arată, în afară de cultura etapei Sălcuța D și cultura Coțofeni, despre care a fost vorba mai sus — prezența unor elemente mai vechi de cultură materială, de data aceasta profund transformate, în complexurile epocii bronzului. Astfel, în formele ceramice ale culturii Verbicioara III — numită după stratul III din așezarea cu același nume, unde s-au făcut săpături în 1949-1951 — întîlnim un viguros fond sălcuțean, alături de moștenirea culturii Coțofeni și în general a culturilor de la începutul bronzului timpuriu din Oltenia și din ținuturile mai mult sau mai puțin învecinate.

Cînd se va studia întreg materialul scos din săpături, se va putea vedea multilateralitatea legăturilor intertribale din perioada culturii Verbicioara III și specificul acesteia în cadrul larg al culturilor tribale locale din epoca bronzului, precum și raporturile sale cu alte aglomerări tribale înrudite sau nu. În prezent nu cunoaștem încă răspîndirea culturii Verbicioara III în Oltenia, dar așezările descoperite pînă acum arată o locuire intensă a unor comunități, a căror economie se baza în primul rînd pe creșterea vitelor și apoi pe agricultura primitivă. Prezența unor «brăzdare» din corn de cerb ar indica folosirea în această vreme a unei forme primitive de plug. Întreg conținutul culturii din stratul III de la Verbicioara și din așezările similare, cît și recurgerea la un sistem de apărare cu șanțuri ce înconjoară așezarea respectivă pe laturile cele mai expuse, dovedesc o organizare socială strînsă, întemeiată pe ginta patriarhală. Descoperirea unor mari cantități de vase — adesea de forme mai puțin frecvente — în anumite complexuri, poate sta în legătură cu procesul de diferențiere de avere în sînul comunităților patriarhale din perioada culturii Verbicioara III.

Săpăturile au ridicat de asemenea problema periodizării acestei culturi și a raporturilor sale cu cultura Gîrla Mare (numită și «cultura cîmpurilor de urne» din epoca bronzului), care are o largă răspîndire în sud-vestul Olteniei, cu așezări și cimitire întinse de la Porțile-de-Fier pînă spre valea Jiului. Deși această ultimă cultură are o dezvoltare sincronică în parte cu Verbicioara III, totuși ea se întinde într-o etapă mai tîrzie a dezvoltării sale în teritoriul ocupat pînă atunci de grupările tribale cu cultură Verbicioara III, așa cum o dovedesc descoperirile de la Verbicioara, Verbița, Orodul și Sălcuța. Va trebui urmărită pe viitor problema dacă în fazele tîrzii ale culturii Gîrla Mare s-a ajuns la crearea unei comunități culturale mai întinse, care să fi constituit apoi o bază mai largă pentru trecerea spre prima epocă a fierului local.

Săpăturile din sectorul Balta Verde-Gogoșu, raionul Vinju-Mare, regiunea Craiova, efectuate în 1949 și 1950, au ridicat probleme însemnate privitoare la epoca bronzului și mai ales la prima epocă a fierului. Valorificînd și rezultatele cercetărilor din 1932 și 1934, care erau publicate doar parțial pînă acum, s-a putut constata că triburile locale au dezvoltat în valea Dunării, în epoca mijlocie și tîrzie a bronzului, o cultură originală și de un înalt nivel, în care dăinuiesc încă unele rămășițe ale orînduirii matriarhale, oglindite în figurinele feminine de lut frumos ornamentate. Prezența unor atari rămășițe, în conținutul culturii Gîrla Mare se explică prin faptul că aici agricultura primitivă forma ramura principală a producției, și nu creșterea vitelor, deși triburile purtătoare ale acestei culturi se găseau într-o organizare patriarhală.

Documentarea noastră prezintă încă lacune în ceea ce privește originea culturii Gîrla Mare, dar este clar că la baza acesteia, ca și a întregului complex de la marele cot al Dunării panonice pînă la Jiu se află elemente mai vechi. În cultura materială Gîrla Mare se observă nu numai înrîuririle culturilor locale, dar și acelea ale lumii miceniene care se găsea pe o treaptă superioară de dezvoltare.

Un aport important al săpăturilor din valea Dunării constă în faptul că ele reprezintă, prin rezultatele obținute, o verigă însemnată în documentarea noastră asupra procesului trecerii de la epoca bronzului la prima epocă a fierului. Studiul ceramicii a arătat, de pildă, că unele forme de vase ale culturii bronzului se transformă și pătrund în epoca următoare. Dacă la aceasta adăugăm că și la Verbi-

cioara și la Orodel au fost surprinse unele fire care leagă în chip organic cultura celor două epoci, iar aspectul cultural-istoric local denumit Vîrtop, dezvoltat în mod cert pe un fond indigen anterior, reprezintă o etapă deplin formată a culturii primului fier — cu particularitățile sale locale — avem jaloanele care dau orientarea procesului genetic autohton, în linii, evident generale, al trecerii de la bronz la fier în provincia din dreapta Oltului. Urmărirea mai adîncă a acestui proces constituie o problemă de viitor. În atenția cercetătorului va trebui să stea fondul local creat de triburile cu cultură Verbicioara III și Gîrla Mare.

O documentare mult mai bogată ne-au pus-o la îndemîină descoperirile din așezările, necropolele și mormintele izolate de la Balta Verde și Gogoșu, întrucît de data aceasta au fost sezise mai clar căile dezvoltării grupurilor de populație locală din regiunea amintită în perioada de sfîrșit a primei epoci a fierului și în aceea de început a celei de a doua epoci a fierului. Cele mai numeroase monumente au apărut în morminte. Deși în conținutul acestora găsim, în general, reprezentări sociale și economice depășite de transformările petrecute în modul de producție al comunităților de acolo, totuși inventarul mormintelor ne-a ușurat înțelegerea caracterului formațiunii social-economice din epoca respectivă.

Problemele ridicate de aceste cercetări sînt multiple. Ele se referă la o epocă pentru care aveam pînă acum destul de puține date. Descoperirile din trecut, așa de sporadice și întîmplătoare, ca cele de la Gruia, care făcuseră pe Vasile Pîrvan să atribuie elementele de cultură materială găsite acolo unor «enclave» ilirice, puteau da naștere la interpretări felurite. Problema arzătoare ce se puneă încă din 1949 în fața colectivului care săpa la Balta Verde și Gogoșu, era aceea de a descoperi, în dosul culturii materiale scoase din săpături, acele triburi care au creat o atare cultură. Tezei pătrunderii dinafară i s-a opus de la început teza dezvoltării autohtone.

Monumentele arheologice descoperite în cele două necropole de la Balta Verde și Gogoșu dovedesc că aceste necropole — cu un conținut atît de «iliric» la prima vedere — aparțin de fapt aceleiași populații autohtone, care își dezvoltă în așezările din vecinătate cultura sa materială proprie, pe baze vechi. Studiul formelor vaselor de lut, al armelor și podoabelor arată că nu este nici o întrerupere în dezvoltarea locală în tot cursul primei epoci a fierului și nici în perioada de trecere spre a doua epocă a fierului, cînd procesul transformării culturii primei epoci a fierului într-o cultură traco-gețică se adîncea. În cele aproximativ trei secole (de la jumătatea secolului al VII-lea pînă către jumătatea secolului al IV-lea î.e.n., în care răstimp se datează cele două necropole), populația din colțul de sud-vest al Olteniei cunoaște o continuă dezvoltare a culturii sale și o amplificare crescîndă a relațiilor sale culturale și de schimb cu alte triburi, care se intensifică în condițiile descompunerii comunității primitive, în care trăiau în acea vreme grupurile de populație din ținuturile amintite și din restul teritoriului țării noastre.

În lumina noilor cercetări, teza dezvoltării locale a triburilor din Oltenia capătă o confirmare deplină. Cultura tribală din această provincie aparține unei comunități cultural-istorice mai mari. Descoperirile de la Ostrovul Mare, Gruia, Basarabi, Gura Padinei, Telești și Drăgoești (acestea tocmai în vecinătatea munților Gorjului), cele de la Verbicioara, Verbița, Orodel, Gubaucea și din alte părți ale Olteniei constituie tot atîtea indicii ale unei atari comunități în întreaga Oltenie pe la jumătatea mileniului I î.e.n., care avea legături strînse cu grupurile din Transilvania, Muntenia și Moldova.

Ținând seama de dezvoltarea locală a acestui grup, de analogiile culturii materiale, de răspîndirea ei teritorială, de condițiile istorice de dezvoltare și de faptul că intensificarea relațiilor intertribale ducea în mod inevitabil la o nivelare de caracter cultural chiar între triburi vorbind limbi deosebite, putem trage concluzia că purtătorii culturii complexului de la Balta Verde și Gogoșu pot fi socotiți ca făcînd parte din masa triburilor tracice. Asemănările elementelor de cultură pe teritoriul actual al R.P. Bulgaria, locuit în epoca aceea de către triburile tracilor sud-dunăreni cît și confruntarea unor izvoare scrise ale autorilor antici cu datele arheologice, duc la aceeași concluzie.

Prezența numeroaselor obiecte cu aspect «iliric» se explică în sensul că membrii grupului tribal de la Balta Verde și Gogoșu au adus, pe calea schimburilor intertribale arme și podoabe de fier și bronz din teritoriile locuite de triburile ilirice, din nord-vestul Balcanilor, unde se găsea atunci unul din importantele centre metalurgice din Europa, în care se lucrau arme din noul metal și felurite podoabe de bronz. Este un fapt constatat că triburile din Transilvania și din nord-estul R.P. Ungare, care în epoca bronzului desfășuraseră o intensă producție de arme și podoabe, își pierd înțietatea în aceste părți ale Europei, odată cu răspîndirea fierului care a provocat o zădărnă schimbare în cîmpul forțelor de producție și în raporturile dintre triburi. Abia în a doua epocă a fierului se va putea vorbi din nou de centrele metalurgice din Transilvania și de însemnătatea lor în procesul de grupare unional-tribală și teritorial-statală a geto-dacilor. Pînă atunci armele vin dinspre teritoriile ilirice nord-vest balcanice. Combativitatea triburilor în războaiele de îmbogățire și jaf, cît și gruparea lor în uniuni din ce în ce mai mari s-au accentuat pe măsură ce se dezvoltau forțele de producție și se răspîndeau, într-un ritm și într-o cantitate necunoscute pînă atunci, noile arme de fier, mai ușor de procurat și mai ieftine decît cele de bronz. Este știut că armele de fier se găsesc într-un număr excepțional de mare față de uneltele de fier și că noul metal a fost folosit în primul rînd pentru nevoile cerute de ducerea războiului intertribal. Că «războiul și organizarea în vederea războiului au devenit acum funcțiuni regulate ale vieții poporului» — cum subliniază Fr. Engels¹ — ne-o arată nu numai marea cantitate de arme și numeroasele morminte ale luptătorilor îngropați la Balta Verde și Gogoșu, dar și procentul ridicat al bărbaților căzuți în luptă în floarea vîrstei, între 20—29 de ani, după cum reiese din statistica provizorie a colectivului de antropologie al Academiei R.P.R.

Ca urmare a dezvoltării forțelor de producție a avut loc formarea în interiorul comunităților tribale a unei grupe de militari, care se separau treptat de restul populației. În morn intețumulare de la Balta Verde — care sînt mai vechi decît cele de la Gogoșu — această separare nu se efectuase definitiv. În aceleași movile erau înmormîntate și persoane civile (femei și copii), pe cînd în necropola de la Gogoșu există movile funerare numai pentru militari, în care erau depuse corpurile celor căzuți în lupte și armele lor. De data aceasta fiecare movilă acoperea un singur mormînt. Uneori se ridicau și movile în cinstea celor căzuți departe de teritoriul tribal. Militarii se bucurau de un respect special din partea comunităților. Din rîndul aristocrației militare se alegeau șefii militari și apoi cei politici și reprezentanții ai religiei. Grupul populației de la Balta Verde și Gogoșu se găsea în cadrul democrației militare. Dintr-o informație transmisă de Herodot în legătură cu triburile tracilor sud-dunăreni,

¹ Fr. Engels, Originea familiei, a proprietății private și a statului. Ed. P.M.R., 1950, p. 173.

care poate fi aplicată și la triburile înrudite de la nordul Dunării și în care se oglindesc unele din trăsăturile democrației militare, reiese că militarii se ocupau numai cu războiul. « Este o mare cinste a nu face nimic și este o ocară ca cineva să lucreze pământul. Este o mare cinste — spune mai departe Herodot — ca cineva să trăiască din război și prăzi »¹.

În cele două localități din valea Dunării — ca de altfel și pe Ostrovul Mare din vecinătate — ne găsim în fața unui grup bine organizat din punct de vedere militar, care este așezat la unul dintre vadurile importante ale fluviului. Întărirea acestei organizări militare se petrecea cam în aceeași vreme când în masa triburilor tracice din Balcani și în aceea a ilirilor dinspre sud-vest aveau loc fenomene similare, dar și în vremea când sciții pătrundeau pe teritoriul țării noastre și reușeau — cel puțin în Transilvania, dacă nu și în alte părți — să devină o pătură dominantă, prin răsturnarea păturii conducătoare băștinașe. Documentarea arheologică actuală nu confirmă prezența sciților în Oltenia. Aceasta înseamnă că sciții nu au putut pătrunde în provincia dintre Dunăre, Carpați și Olt tocmai fiindcă aici s-au izbit de rezistența triburilor locale, mai bine organizate decît în restul teritoriului R.P.R., și care posedau arme de fier tot atît de redutabile ca cele scitice. În afară de aceasta, triburile din sud-vestul Olteniei aveau o organizare social-economică la un nivel de dezvoltare care nu era prea departe de acela al sciților. Se adaugă iarăși vecinătatea cu triburile ilirice și sud-tracice, care au influențat în mod favorabil dezvoltarea triburilor băștinașe. Pătrunderea sciților a fost un factor care a contribuit la grăbirea stringerii triburilor băștinașe din Oltenia în uniuni mai bine încheiate.

★

Descoperirile arheologice din Oltenia făcute în anii 1949 — 1951 au dus de asemenea și la începutul unei conturări mai clare a procesului organic și autohton al formării culturii traco-geto-dace. Prezența în aceeași necropolă de la Gogoșu a unor elemente culturale din a doua epocă a fierului alături de cultura din ultima etapă a primei epoci a fierului nu poate fi considerată ca un simplu amestec, mecanic, între două culturi, ci ea face dovada unei legături organice, genetice, succesive a două etape de dezvoltare cultural-istorică a aceleiași populații, care pășește în noua epocă potrivit legilor sale interne de dezvoltare. Prin studiul monumentelor arheologice descoperite pînă acum în Oltenia — ca și în alte părți ale teritoriului R.P.R. — a fost sezisat procesul transformării culturii tracice din ultima etapă a primei epoci a fierului într-o cultură nouă, geto-dacă. Acest proces autohton se desfășoară sub înfriuri diverse, de intensități diferite, dar totdeauna integrate fondului local. În știința arheologică românească de azi începe să se vadă din ce în ce mai limpede procesul formării comunității culturale a geto-dacilor și acela al întăririi treptate a bazei lor economice, pînă la întreruperea violentă a acestei dezvoltări normale, prin cucerirea romană.

Descoperirea unor slabe urme arheologice de caracter celto-scordisc dovedește că și în provincia din dreapta Oltului, celții nu au jucat un rol prea însemnat.

★

După lichidarea stăpînirii romane, în anul 271, s-au schimbat și condițiile istorice de dezvoltare a populației din Oltenia. Materialele arheologice

¹ Herodot, V, 6.

descoperite la Verbița reprezintă o nouă etapă în dezvoltarea cultural-istorică a populației din această provincie. Se vede clar cum s-a schimbat specificul însuși al culturii, pe care o datăm pînă acum în mod vag «în secolul al IV-lea». Elementele transformate ale vechiului fond geto-dac, care au ieșit din nou la suprafață după sfîrșirea strînsoarei orînduirii sclavagiste romane, se regrupează începînd din ultimele trei decenii ale secolului al III-lea, și procesul continuă în secolul al IV-lea și poate în primele decenii ale secolului următor. Cultura daco-romană pierde treptat, treptat, coloritul provincial roman. Apar acum elemente noi, mai potrivite cu modul de viață agricol, care va deveni o trăsătură principală a economiei. Se răspîndesc vase mari pentru păstrarea cerealelor, care mai apoi se vor depune în gropi special săpate în pămînt, precum și străchini și ulcioare cu toartă. Se descoperă seceri și brăzdare de fier, ca exemplarul găsit într-o groapă la Verbița, care datează dintr-o vreme ulterioară secolului al V-lea. Vîrfurile conducătoare ale populației locale își procură obiecte de podoabă de factură provincială romană și germanică. Ritul inhumăției se generalizează. Apar monete romane, care sînt o dovadă a relațiilor comerciale cu populația de la sudul Dunării, de sub stăpînirea romană.

Săpăturile din așezarea daco-romană de la Verbița și descoperirile sporadice de la Almăj au oferit o documentare, pe baza căreia se poate formula concluzia că avem aici o grupă regională, care face parte din comunitatea etno-culturală ce s-a format în condițiile de după eliberarea Daciei și ale descompunerii definitive a orînduirii gentilice din teritoriile necucerite de romani, precum și în condițiile unor influențe variate, determinate de triburile în migrație. Prezența elementelor slave timpurii, din cauza lipsei unei documentări concrete și a unor studii extinse la teritorii mai vaste, constituie o problemă ce va trebui urmărită pe viitor și în Oltenia.

Cultura locală din secolele III—V este într-o continuă transformare. Ea poate fi considerată ca o cultură de bază, pe care, datorită unui însemnat aport slav, va lua naștere cultura timpurie romînească, premergătoare încheierii procesului de cristalizare a relațiilor feudale și de etnogeneză a poporului român, cînd începe să se definească și să se dezvolte o cultură veche romînească, feudală.

ВОПРОСЫ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ РАСКОПОК В ОЛТЕНИИ (1949—1951)

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Раскопки в Олтении, произведенные между 1949—1951 гг., подняли ряд вопросов, относящихся к общим вопросам древней истории Румынской Народной Республики. Так например, в связи с началом неолитических культур на территории РНР, археологические наблюдения в провинции, находящейся на правом побережье Олта, привели к выявлению культурного комплекса Вербицоара I, включающего и культурно-исторический аспект Клеанов (холм Фиера), где главным занятием являлась охота. Документация мощного мезолитического и микролитического фона в культурах древнего этапа неолита РНР дает возможность предполагать наличие мезолитической культуры в Олтении.

Находки, обнаруженные в слое II Вербицоара, и особенно находки на Пискул Корнишорулуй (Сэлкуца), позволили установить более точную

периодизацию культуры Сэлкуца. Этот факт является последним представлением о неолите в Олтении, отражающим территориальное и племенное дифференцирование большого комплекса Гумельница в Мунтении, Добрудже и отчасти на юге Молдавии. На основании стратиграфических и типологических наблюдений, изучения развития производительных сил, явлений базиса и надстройки, автор устанавливает четыре большие этапа развития культуры Сэлкуца, условно обозначенные буквами *A*, *B*, *C* и *D*, соответствующие обычно сходным этапам развития культуры Гумельница и Кукутени, для которых румынские археологи применяют такую же терминологию. В течение этих главных четырех этапов развития наблюдался непрерывный рост производительных сил у племен — носителей культуры Сэлкуца. С социальной точки зрения сэлкуцкие племена находились в стадии матриархата. В общих рамках преобразований переходного периода от неолита к эпохе бронзы, являющимся последним этапом развития (Сэлкуца *D*), одновременно с проникновением пастушеских племен из северо-понтийских степей, имеет место и распад учреждений родового и матриархального строя и замена их патриархатом. Так называемый «скипетр», найденный в Сэлкуце, относится к периоду Сэлкуца *D*. К тому же времени, соответствующему периоду Городско-Усатово, относится и недавно опубликованный советским археологом А. А. Иссенем «скипетр» из Терекли Мектеба в Караногайской степи.

Новые исследования подняли также вопрос родового развития культуры Коцофени начала эпохи бронзы в Олтении, на основании местного неолитического фона, а также и активной роли восточных элементов в образовании культуры бронзы. В этом отношении исследования в Олтении привели к некоторым конкретным данным, но окончательное разрешение всех вопросов зависит от результатов исследований в поселении Коцофени.

В слое III поселения Вербичоара были обнаружены материалы, документирующие на известной территории Олтении наличие культуры эпохи бронзы. Эта культура получила название Вербичоара III. Ее особые характерные черты все же не нарушают единства культуры бронзы в РНР. Был поднят также вопрос о периодизации этой культуры и ее отношения к культуре Гырла Маре, содержание которой обогатилось раскопками в Балта Верде (1949—1950) и явилось важным звеном в документации, относящейся к переходному процессу к эпохе железа.

Раскопки в некрополях на курганах Балта Верде и Гогошу, продолжавшиеся в течение двух лет, представили документацию, давшую возможность лучше понять пути развития местного населения в поздний период первой эпохи железа и переход ко второй эпохе железа. Таким образом можно говорить, что вышеупомянутые некрополи принадлежат автохтонному населению, а не иллирийцам. Они возводились в период между второй половиной VII в. и первой половиной IV в. до н. э. Принимая во внимание местное развитие этой группы, аналогии ее материальной культуры, территориальное распространение, исторические условия развития и тот факт, что укрепление межплеменных отношений неизбежно приводит к общему уровню культурного характера даже племен, говорящих на различных языках, автор приходит к выводу, что носителей культуры комплекса Балта Верде и Гогошу можно

рассматривать, как часть массы фракийских племен и что «иллирийский» аспект оружия и украшений объясняется межплеменным обменом у иллирийских племен северо-западной части Балканского полуострова. Эти два некрополя указывают на наличие в вышеупомянутых областях группы воинов, постепенно обособившихся от остального населения. Эта группа проживала в рамках военной демократии.

Настоящая документация не подтверждает присутствия скифов в Олтении, встретивших там сопротивление местных, лучше организованных с военной точки зрения племен.

QUELQUES PROBLÈMES SOULEVÉS PAR LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES D'OLTÉNIE (1949—1951)

(RÉSUMÉ)

Les fouilles effectuées en Olténie durant les années 1949—1951 ont posé une série de problèmes rattachés aux problèmes généraux qui se rapportent à l'histoire la plus reculée de la République Populaire Roumaine. Ainsi, en ce qui concerne le début des cultures néolithiques sur le territoire de la R.P.R., les recherches entreprises dans la province située sur la rive droite de l'Olt ont permis la découverte du complexe culturel Verbicioara I comprenant aussi l'aspect culturel et historique de Cleanov (colline de Fiera) où la chasse représente un élément prépondérant de l'économie. Des documents attestant un très important fond méso-microlithique sur le territoire des cultures appartenant à l'étape ancienne du néolithique de ce pays, permettent de conclure à la possibilité de l'existence d'une culture mésolithique en Olténie aussi.

Les découvertes de la seconde couche de Verbicioara, mais surtout celles de Piscul Cornişorului (Sălcuța) ont permis de déterminer, d'une manière plus exacte, l'existence de certaines périodes dans le développement de la culture Sălcuța. Cette culture est représentative du néolithique d'Olténie; elle reflète la différenciation territoriale et tribale du grand complexe de Gumelnița de Valachie, de Dobrogea et, en partie, du sud de la Moldavie. Les observations d'ordre stratigraphique et typologique, l'étude du développement des forces productives, des phénomènes de la base et de la superstructure, ont permis à l'Auteur d'établir quatre grandes étapes dans le développement de la culture Sălcuța, qu'il a notées, d'une manière conventionnelle, par A, B, C et D, et correspondant, en général, aux étapes de développement des cultures Gumelnița et Cucuteni, pour lesquelles les archéologues roumains emploient la même terminologie. Durant les quatre principales étapes de développement, les forces productives des tribus représentatives de la culture Sălcuța se sont accrues sans cesse. Au point de vue social, les tribus de Sălcuța se trouvaient à la phase du matriarcat. A la dernière étape de son développement (Sălcuța D), dans le cadre des transformations propres à la période de transition du néolithique à l'âge du bronze dans ce pays — simultanément avec la pénétration des tribus des pasteurs des steppes pontiques du nord — a eu lieu la dissolution des institutions gentiles - matriarcales et leur remplacement par des institutions tenant du patriarcat. Ce que l'on a appelé le « sceptre » de Sălcuța appartient à la période Sălcuța D. C'est à la même époque — correspondant à la période Gorodsk-

Ousatovo—qu'appartient le « sceptre » de Terekli Mekteb (steppe de Karanogaï), sceptre dont il est question dans un article récemment publié par l'archéologue soviétique A. A. Jessen.

Les nouvelles recherches entreprises ont posé, de même, le problème du développement génétique de la culture Coțofeni du début de l'âge du bronze en Olténie, tenant compte du fond néolithique local. Ces recherches ont également fait surgir le problème du rôle actif joué par les éléments orientaux dans la formation des cultures de l'âge du bronze. Les découvertes faites en Olténie ont apporté, à cet égard, certaines données concrètes, mais la solution définitive de tels problèmes dépend des recherches à effectuer dans l'une des stations Coțofeni.

La troisième couche de la station Verbicioara a révélé des matériaux prouvant l'existence, sur un certain territoire de l'Olténie, d'une culture de l'âge du bronze. Cette culture a été appelée Verbicioara III. Elle présente certaines particularités qui ne rompent pas l'unité de la culture propre à l'âge du bronze dans ce pays. D'autres problèmes ont été posés, à savoir celui des périodes à distinguer dans le développement de cette culture et le problème des rapports de cette culture avec celle de Gîrla Mare, dont le contenu a pu s'enrichir grâce aux fouilles effectuées à Balta Verde (1949—1950). L'apport de ces dernières a été considérable pour la documentation concernant le processus de transition vers l'âge du fer.

Les fouilles qui ont été effectuées pendant deux années (1949 — 1950) dans les nécropoles à tumuli de Balta Verde et de Gogoșu, ont fourni une riche documentation. C'est ce qui a facilité une claire compréhension des voies de développement des groupes de population locale à l'époque avancée du premier âge du fer et de transition vers le second âge du fer. Les nécropoles appartiennent à une population autochtone et non pas aux Illyriens. Elles datent de l'époque qui va de la seconde moitié du VIIe siècle vers la première moitié du IVe siècle avant notre ère. Tenant compte d'une foule de conditions, comme: le développement local de ce groupe, les analogies établies par l'examen de sa culture matérielle, son extension au point de vue territorial, les conditions historiques de développement et du fait que les relations entre les tribus étant intensifiées, menaient inévitablement à un nivellement culturel, même entre les tribus parlant des langues différentes, l'Auteur conclut que les représentants de la culture du complexe de Balta Verde et de Gogoșu peuvent être considérés comme appartenant à la masse des tribus thraces et que l'aspect « illyrien » des armes et des ornements est dû aux échanges qui avaient lieu entre ces tribus et les tribus illyriennes du nord-ouest des Balkans. Ces deux nécropoles attestent la présence, dans les localités citées, d'un groupe de militaires qui s'est séparé peu à peu du reste de la population. Ce groupe vivait sous un régime de démocratie militaire.

La documentation obtenue jusqu'à présent ne confirme pas la présence des Scythes en Olténie, où ils se sont heurtés à la résistance des tribus locales, bien organisées au point de vue militaire.
